

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.1.27>

PAMIĘĆ HISTORYCZNA I JEJ WPŁYW NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ PATRIOTYZMU

Inna Naida

*kandydat nauk z administracji publicznej, docent,
docent Katedry Prawa*

Kijowskiego Spółdzielczego Instytutu Biznesu i Prawa (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-7296-7884

Innanaida@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono aktualnemu problemowi wpływu pamięci historycznej na rozwój patriotyzmu. W artykule przeanalizowano wpływ pamięci historycznej na cechy wychowania narodowo-patriotycznego jako jednego z elementów doskonalenia administracji państwowej.

Ustalono, że pamięć historyczna ucieleśnia i odzwierciedla proces odrodzenia narodu ukraińskiego. Patriotyczne wychowanie młodzieży jest jednym z najważniejszych zadań socjalizacji politycznej w każdym kraju.

Zauważono, że kształtowanie tożsamości zaczyna się od narodzin jednostki i trwa przez całe życie.

Ustalono, że wiedza o historii swojego państwa przyczynia się do rozwoju tożsamości narodowej wśród uczniów, rozwoju miłości i szacunku dla Ojczyzny, dumy z jej przeszłości i przyszłości.

Słowa kluczowe: pamięć historyczna, patriotyzm, wychowanie patriotyczne, świadomość narodowa, tożsamość, polityka pamięci.

HISTORICAL MEMORY AND ITS INFLUENCE ON THE FORMATION OF PATRIOTISM

Inna Naida

PhD in Public Administration, Associate Professor,

Associate Professor of the Law Department,

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-7296-7884

Innanaida@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the actual problem of the influence of historical memory on the development of patriotism. The article analyzes the influence of historical memory on the peculiarities of national-patriotic education as one of the components of improving state administration.

It was determined that historical memory embodies and reflects the process of the revival of the Ukrainian nation. Patriotic education of youth is one of the most important tasks of political socialization in any country.

It is noted that the formation of identity begins with the birth of a person and continues throughout life.

It was determined that knowledge about the history of one's country contributes to the development of national identity in schoolchildren, the development of love and respect for one's Motherland, pride in its past and future.

Key words: historical memory, patriotism, patriotic education, national consciousness, identity, politics of memory.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ

Інна Найда

кандидат наук з державного управління, доцент,

доцент кафедри права

Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7296-7884

Innanaida@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі впливу історичної пам'яті на розвиток патріотизму. У статті проаналізовано вплив історичної пам'яті на особливості національно-патріотичного виховання як однієї із складових удосконалення державного управління.

Визначено, що історична пам'ять втілює і віддзеркалює в собі процес відродження української нації. Патріотичне виховання молоді є одним з найважливіших завдань політичної соціалізації в будь-якій країні.

Зазначено, що становлення ідентичності розпочинається від народження людини і триває впродовж усього життя.

Визначено, що знання про історію своєї держави сприяє розвитку у школярів національної ідентичності, розвитку любові і поваги до своєї Батьківщини, гордості за її минуле і майбутнє.

Ключові слова: історична пам'ять, патріотизм, патріотичне виховання, національна свідомість, ідентичність, політика пам'яті.

Вступ. Історична пам'ять – це певний процес самовдосконалення несення країни. Вона є головним компонентом формування національної ідентичності. Завдяки пам'яті відбувається побудова соціально успішної людини. Недаремно говорять, що нація яке не знає свого минулого, не має свого майбутнього. Спільне уявлення про минуле власного народу є основою для згуртування народу і його подальший розвиток як нації.

Проблематикою питання історичної пам'яті займалися такі відомі науковці, як Трошинський В., Ситник П., Кравченко М., Нагорна Л., Двуреченська О., Зерній Ю., Сладкий Д., Лозинська Є., Трегуб О. тощо. Питанням розвитку патріотизму займалися такі відомі науковці, як Кіндратець О., Чупрій Л., Балабан Р. та інші.

Однак, варто вказати на відсутність комплексних досліджень щодо розробленості проблематики щодо впливу історичної пам'яті на розвиток патріотизму.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що історична пам'ять є безпосереднім атрибутом сучасності. Для українців проблематика історичної пам'яті та історичних знань є досить актуальною на сьогоднішній день. Підходи щодо формування історичної пам'яті у молодого покоління та їх вплив на виховання патріотичних почуттів вимагають більш ґрунтовного вивчення.

Метою даної роботи є дослідження сучасних підходів до формування історичної пам'яті та її впливу на формування патріотизму.

Результати та їх обговорення. Пам'ять неодмінно пов'язана з історією, адже головне її завдання полягає у переосмисленні минулих подій та досвіду з метою конструювання індивідуальної чи колективної ідентичності. Колективна історична пам'ять слугує не лише тим міцним мостом, що з'єднує минулі покоління з сучасними, вона й не дає представникам сучасного покоління втратити зв'язок, об'єднуючи їх низкою спільних міфів, традицій, вірувань та уявлень про минуле. Історична колективна пам'ять мобілізує національну свідомість, живить її почуттям співпричетності, солідарності. Проте перш ніж з'ясувати механізми, за допомогою яких пам'ять впливає на національну свідомість, коротко зупинимось на розкритті суті поняття «нація», що є ключовим для розуміння національної свідомості (Трегуб, 2008: 26).

Історична пам'ять є основою для національної пам'яті народу, його консолідації та ідентифікації. Для протидії негативним зовнішнім та внутрішнім впливам на розвиток та передачу історичної пам'яті дана проблематика повинна стати головною у всіх сферах діяльності державних та недержавних суб'єктів в Україні. Варто приділяти увагу інформаційній безпеці, як методу протидії негативним зовнішнім впливам. Для протидії деструктивним тенденціям в середині українського суспільства необхідно приділяти увагу виробленню якісного культурного продукту та сприянню доступу до нього всього українського населення, системи цінностей, яка б відповідала національним традиціям українців. Актуальною для української нації стає проблема формування потужної національної ідеї, яка б змогла стати основою для об'єднання українського народу (Двуреченська, 2014: 62).

На даному історичному проміжку часу в Україні провідну роль у суспільстві відіграє історична пам'ять.

Історична пам'ять – це складним феноменом який характеризується здатністю людей відтворювати у своїй свідомості історичне минуле попередніх поколінь своєї країни, він визначає колективне уявлення населення країни про її минуле.

Історична пам'ять, отже, являє собою складний феномен суспільної свідомості, що входить як у сферу суспільної психології, так і в царину ідеології. Вона включає в себе і матеріальні залишки минулого, і відповідні образи, символи, міфи, ритуали, історіографічні уявлення. Кожна історична спільнота – це своєрідний мікрокосм, який існує у часі й просторі і на кожному етапі свого розвитку створює знакову систему, що її з більшим чи меншим успіхом розшифровують нащадки. Щільність і тривкість історичної пам'яті залежить як від ступеня розвитку соціуму, так і від якості колективного самоусвідомлення, що формується суспільно-політичною думкою. У вигляді органічної частини в неї входить і те «колективне підсвідоме», яке не підвладне раціональним поясненням. Логіку формування історичної пам'яті не завжди легко збагнути, але очевидне одне: чим охочіше вона тяжіє до однозначності й нормативності, тим більшою є вірогідність її сакралізації. А це вже створює певні небезпеки, оскільки об'єктивне знання швидко витісняється міфами, а міфи є найзручнішим фоном для політичних маніпуляцій (Нагорна, 2012: 22).

Певну роль відіграла позиція політичного керівництва української держави, яке в різні часи і у різний спосіб намагалося демонструвати повагу до подій українського минулого. Хоча у багатьох своїх проявах ця політика була надто компромісною, такою, що консервувала у свідомості українців рудименти імперсько-радянського розуміння національної історії. Суспільна свідомість дезорієнтувалася у процесі нерозбірливої репрезентації історичних подій та постатей. Досить згадати факт відзначення на державному рівні 85-річчя від дня народження першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького. Важко формувати історичну пам'ять в умовах, коли імена вождів тоталітарної доби увічнюються у пам'ятниках, назвах площ та вулиць поруч з іменами діячів, чиє життя уособлює боротьбу України за незалежність та демократію (Зерній, 2007: 74).

Впливає історична пам'ять людини і на становлення такого державного інституту як патріотизм.

У сучасній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму:

1) етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо;

2) територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася;

3) державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості (Лозинська, 2008: 17-18).

Провідне значення історична пам'ять має на розвиток патріотизму в Україні.

Патріотичне виховання включає в себе соціально-політичні, організаційні, цільові, функціональні та інші аспекти. Головною його складовою є формування в молоді пошани та любові до рідної країни, до її символів, що здійснюється, в першу чергу, родиною, найближчим соціальним оточенням, навчальними закладами через передавання певних культурних зразків, традицій, звичаїв, вірувань тощо. Зазначимо, що й органи державної влади різних рівнів приділяють значну увагу патріотичному вихованню молоді, спрямованому в першу чергу на формування готовності до захисту Вітчизни, поваги до вітчизняного законодавства та засад демократичної, правової держави, поваги до української історії, культурної спадщини країни (Чупрій, 2010: 287).

Патріотизм на сучасному етапі – це своєрідне відношення населення країни до своєї держави. Він проявляється в різних аспектах:

- захист інтересів свого народу;
- захист територіальної цілісності та державного суверенітету;
- гордості за свою Батьківщину;
- волонтерська діяльність тощо.

Загальновідомим є той факт, що в періоди великих історичних потрясінь патріотичні почуття різко загострюються.

Патріотичне виховання молоді є одним з найважливіших завдань політичної соціалізації в будь-якій країні. Держава використовує певні засоби впливу, за допомогою яких молоді люди засвоюють базові цінності суспільства. Та часом старі способи впливу на молодих людей стають неефективними. Це трапляється, поперше, тоді, коли руйнуються базові цінності суспільства (Кіндратець, 2011: 64).

Відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» національно-патріотичне виховання – це наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України (Закон, 2022).

Колосальне значення історична пам'ять має для формування національної ідентичності. Тому, державна політика має приділяти велику увагу такому непростому феномену.

Поняття «ідентичність» нині широко використовується в етнології, психології, культурній та соціальній антропології, в політичних науках. У найширшому смислі воно означає усвідомлення людиною власної приналежності до певної групи, яке дає їй змогу визначити своє місце в соціокультурному просторі та вільно орієнтуватися в навколишньому світі (Сладкий, 2008: 111).

Становлення ідентичності розпочинається від народження людини і триває впродовж усього життя.

В історичній пам'яті українців назавжди викарбувалися вбиті покоління, громадяни, які загинули або були примусово депортовані за межі Батьківщини. Вплинути на політику пам'яті можливо. Одним із елементів є реалізація освітньої політики держави. Знання про історію своєї держави сприяє розвитку у школярів національної ідентичності, розвитку любові і поваги до своєї Батьківщини, гордості за її минуле і майбутнє. Проблема формування історичної пам'яті та виховання патріотизму молоді є особливо актуальною в наш час.

Історична пам'ять в своїй сукупності та взаємопов'язаності створила сучасну, самобутню, патріотично налаштовану українську націю.

Одним із виду історичної пам'яті є культурна пам'ять.

Культурна пам'ять – це звичаї та традиції українського народу. Україна має понад 300 тисяч народних пісень. Відомо, що українська пісня посідає одне із перших місць серед пісень інших народів світу. Саме народна пісня підтримує свідомість національної єдності українського народу, любов до Батьківщини. Завдяки народній пісні українцям з раннього дитинства передається у спадок духовна краса українського народу. В пісні проявляється духовна єдність, гордість та патріотизм до своєї держави та її історичного минулого.

Завжди слід пам'ятати, що в будь-яку історичний проміжок часу виховується представник національної культури, який несе в собі народну мораль та духовні надбання рідного народу. Своєрідним арсеналом історичної пам'яті є архіви, музеї, бібліотеки. Пам'ять, свідомість, історія взаємозумовлені і взаємозалежні.

В Україні ставлення до минулого незмінно перебуває під потужним політичним тиском; сталося так, що майже вся «політика минулого» опинилася у зоні метафоричного моделювання й нестримної міфологізації. Оскільки в минулому вбачався чи не головний інструмент легітимізації національної державності, вироблений у радянські часи історичний канон зазнав трансформацій, які змінили пріоритети на протилежні (Нагорна, 2012: 11).

Національна самосвідомість є визначальною духовною рушійною силою розвитку нації, яка зумовлює свідоме покладання способу її суспільно-історичного буття і самореалізації. Формування національної самосвідомості відбувається на певних духовних засадах, провідними серед яких є система національного

знання, світогляд та мораль. Ці духовні чинники суттєво впливають на становлення політичної свідомості нації, яка досягає свого концептуального вираження в ідеології національного самоствердження. Національна ідеологія постає формоутворюючим ядром національної самосвідомості як системи рефлексивного знання, що інтегрує в собі у знятому вигляді всю сукупність історичного досвіду народу і використовує його для покладання історичної перспективи національного розвитку та стимулювання волі народу до активної націотворчості (Остапець, 2022: 536).

Наразі, державна влада сприяє розвитку історичної пам'яті шляхом прийняття низки нормативно-правових актів законодавства в даній сфері, а саме:

- Закон України «Про охорону культурної спадщини»;
- Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»;
- Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;
- Закон України «Про основи національного спротиву»;
- Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті»;
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;
- Закон України «Про волонтерську діяльність» тощо.

Наразі українське суспільство прагне відновити історичну пам'ять та справедливість щодо свого народу.

Історична пам'ять українців є її обличчям та основним джерелом духовності для молодого покоління та нації загалом. Основним завданням історичної пам'яті щодо народних звичаїв, традицій – це прагнення виховати в кожній людині патріотичні якості та цінності.

На державному рівні організовано та проводяться заходи щодо належного вшанування визначних державних та історичних подій, постатей, відродження та збереження національних святинь, пам'яток історії, історико-культурних заповідників. Все це впливає на формування історичної пам'яті молодого покоління в Україні.

Можемо стверджувати, що історична пам'ять є однією з провідних та ключових функцій державної влади, оскільки спрямовує та формує свідомість українців та їхнє уявлення про минуле.

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що процес формування патріотизму крізь призму історичної пам'яті є досить актуальним та необхідним.

Вперше у сфері державного управління здійснено спробу комплексного аналізу наукового доробку учених з означеної теми. Запропоновано необхідні шляхи щодо виробленню якісного культурного продукту які б сприяли доступу до нього всього українського населення. Завдяки історичній пам'яті ми знаємо про життя, традиції минулих поколінь, без яких наразі неможливо виховати свідому, патріотично налаштовану людину.

Список використаних джерел:

1. Двуреченська О.С. Місце історичної пам'яті у розвитку України як суб'єкта сучасних міжнародних відносин. Грані. Серія «Політологія». 2014. Вип. 1 (105). С. 59–63.
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX. Голос України від 31.12.2022 – № 267.
3. Зерній Ю.О. Історична пам'ять як об'єкт державної політики. Гуманітарний розвиток. Стратегічні пріоритети. 2007. Вип. №1(2) С. 71–76.
4. Кіндратець О. Особливості формування почуття патріотизму в Україні. Політичний менеджмент 2011. Вип. 3. С. 61–70.
5. Лозинська Є.Ф. Українське народознавство дітям дошкільного віку: Метод. посібн. для дошк. закл. Львів : Оріяна – Нова. 2008. С. 208.
6. Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. – Київ., ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2012. 328 с.
7. Сладкий Д. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки. Політичний менеджмент. 2008. Вип. 2. С. 110–119.
8. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Ю. Остапця і М. Токаря. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2022. 560 с.
9. Трегуб О. Історична пам'ять як засіб мобілізації національної свідомості. Магістеріум. Політичні студії. 2008. Вип. 31. С. 25–29.
10. Чупрій Л.В. Державна підтримка патріотичного виховання молоді. Сучасна українська політика. Політики і політологія про неї. Київ, 2010. Вип. 19. С. 287–297.

References:

1. Dvurechenska O.S. (2024). Mistse istorychnoi pamiaty u rozvytku Ukrainy yak subiekta suchasnykh mizhnarodnykh vidnosyn [The place of historical memory in the development of Ukraine as a subject of modern international relations]. Hrani. Seriia «Politolohiia». issue. 1 (105). pp. 59–63 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy (2022). «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti» [«On the main principles of state policy in the sphere of the establishment of Ukrainian national and civil identity»]. vid 13.12.2022 № 2834-IX. Holos Ukrainy № 267 [in Ukrainian].
3. Zernii Yu.O. (2007). Istorychna pamiat yak ob'ekt derzhavnoi polityky [Historical memory as an object of state policy]. Humanitarnyi rozvytok. Stratehichni priorytety.. issue. №1(2) pp. 71–76. [in Ukrainian].
4. Kindratets O. (2011). Osoblyvosti formuvannia pochuttia patriotyzmu v Ukraini [Peculiarities of the formation of a sense of patriotism in Ukraine] Politychnyi menedzhment. issue. 3. pp. 61–70. [in Ukrainian].
5. Lozynska Ye.F. (2008). Ukrainske narodoznavstvo ditiam doshkilnoho viku [Ukrainian ethnology for preschool children]. Metod.Posibn. dlia doshk. zakl. Lviv: Oriiana – Nova,– pp. 208. [in Ukrainian].
6. Nahorna L.P. (2012). Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical memory: theories, discourses, reflections]. Kyiv. IPIEND im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy, pp. 328. [in Ukrainian].
7. Sladkyi D. (2008). Natsionalna identychnist yak faktor natsionalnoi ta mizhnarodnoi bezpeky [National identity as a factor of national and international security]. Politychnyi menedzhment. issue. 2. pp. 110–119. [in Ukrainian].
8. Yu. Ostaptsia and M. Tokaria (2022). Uzhhorod Teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyvchennia suspilno-politychnykh instytutiv ta protsesiv [Uzhgorod Theoretical-methodological approaches to the development of socio-political institutions and processes], Polihraftsentr «Lira», p. 560 [in Ukrainian].
9. Trehub O. (2008). Istorychna pamiat yak zasib mobilizatsii natsionalnoi svidomosti [Historical memory as a means of mobilizing national consciousness]. Magisterium.. Politychni studii. 2008. issue. 31. pp. 25–29. [in Ukrainian].
10. Chuprii L. V. (2010). Derzhavna pidtrymka patriotychnoho vykhovannia molodi [State support for patriotic education of youth]. Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohiia pro nei. Kyiv, issue. 19. Pp. 287–297. [in Ukrainian].